

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 19. do 23. siječnja 2006. godine, donijelo je

ODLUKU

I.

Povijesni spomenik - Arslanagića most u Trebinju proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na rijeci Trebišnjici, na lokaciji Gradina, općina Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite, utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljenog u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 9/02).

II.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuje se:

I. zona zaštite obuhvata objekt mosta i pojas u širini 50 m uzvodno i nizvodno od objekta. U toj zoni provode se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteno je izvođenje samo konzervatorsko-restauratorskih radova i radova kojima je za cilj prezentacija nacionalnog spomenika, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Republike Srpske (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- zabrana građenja objekata;
- zabrana odlaganja otpada;
- dopušteni radovi na infrastrukturi, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručni nadzor nadležne službe zaštite.

IV.

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V.

Svatko, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI.

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje Republike Srpske, nadležnoj službi zaštite, općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u toč. II. –V. ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII.

Prema članku V., stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

IX.

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 659.

X.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 06.2-2-304/05-6
20. siječnja 2006. godine
Jajce

Predsjedatelj Povjerenstva
Dubravko Lovrenović

O b r a z l o Ź e n j e

I. - UVOD

Na temelju Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, članak 2., stavak 1., "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V. i VI. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika donijelo je odluku o stavljanju **Arslanagića mosta u Trebinju** na Privremenu listu nacionalnih spomenika, pod rednim brojem **659**.

U skladu sa odredbama Zakona, a na temelju članka V., stav 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II. – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju Arslanagića mosta u Trebinju nacionalnim spomenikom BiH, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o eventualnim oštećenjima u toku rata, podatke o eventualnim intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- povijesnu, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Sadašnja lokacija Arslanagića mosta nalazi je u užem gradskom području grada Trebinja, na lokalitetu zvanom Gradina, općina Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Prvobitna lokacija Arslanagića mosta bila je 5 km uzvodno od Trebinja, u neposrednoj blizini srednjovjekovnog grada Mičevca.

Povijesni podaci

Od kraja 12. stoljeća trebinjska oblast je u posjedu Nemanjića do 1373. godine, kada dolazi pod vlast Đurđa Balšića. U sastav bosanske srednjovjekovne države ušla je 1377. godine. Do 1392. godine Trebinje je bilo u vlasti Sankovića, a od tada do 1438. godine je u posjedu Pavlovića. Godine 1438. Stefan Vukčić je osvojio Trebinje. Radoslav Pavlović je vratio Trebinje pod svoju vlast 1439. godine, ali se u svojim primorskim posjedima više nije osjećao sigurnim. Godine 1441.

ponudio je Dubrovčanima prodaju Trebinja. Te godine umire i Radoslav Pavlović. Ugovorom između vojvode Stjepana Vukčića i udovice Radoslava Pavlovića i sinova, 1442. godine, ostaci Pavlovićevih zemalja, među kojima je bilo i Trebinje, definitivno su prešli pod vlast Kosača.

Godine 1466. Trebinje dolazi pod osmansku vlast, a sredinom 16. stoljeća postaje sjedištem kapetanije. (Kreševljaković, Kapidžić, 1954., str. 15.; Ćirković, 1964., str. 135.)

U 16. stoljeću prometnica koja je vodila preko Balkana, kao najkraća kopnena veza Carigrada s Bečom i Venecijom, dobiva izuzetan strateško-ekonomski značaj. Ova prometnica se zvala Carigradski drum ili Stambolska džada. U tom periodu je na Carigradskom drumu izgrađen veliki broj mostova, a najveći i najznačajniji je most u Višegradu, Most Mehmed-paše Sokolovića.

Arslanagića most u Trebinju se nalazio na staroj prometnici koja je povezivala Dubrovnik i Herceg Novi sa Stambolskom džadom.

Arslanagića most je nastao u 16. stoljeću kao zadužbina Mehmed-paše Sokolovića¹, velikog vezira trojice sultana – Sulejmana Veličanstvenog, Selima II. i Murata III. Pisane tragove iz 1575. godine, u kojima se spominje Mehmed-paša Sokolović, kao zadužbinar Arslanagića mosta, nalazimo u dubrovačkom arhivu zapisano na talijanskom jeziku u knjizi «Lettere e comissioni di Levante XXXIII, folio 19»². (Čelić, 1969., str. 243.)

Na temelju bilježaka dvojice francuskih putopisaca³ iz 16. stoljeća koji su prolazili Trebinjem, može se zaključiti da je most izgrađen 1573/1574. godine.

Prije izgradnje Arslanagića mosta na Trebišnjici, izgrađen je han, da bi se smjestili radnici koji su radili na izgradnji mosta.

Ne zna se točno ko je bio graditelj Arslanagića mosta, ali se pretpostavlja da je to bio neko iz škole Mimara Sinana, najvećeg graditelja Osmanskog carstva (Čelić, 1969., str. 243.). Postoji vjerojatnoća da je Mimar Hajrudin, graditelj mostarskog mosta, radio i na ovom mostu, i da su bili angažirani dubrovački majstori. (Čelić, 1969., str. 243.)

Most je, najvjerojatnije, dobio ime prema Arslan-agi, koji je došao iz Herceg Novog u Trebinje krajem 17. stoljeća i dobio od sultana dopuštenje da on i njegovi nasljednici naplaćuju mostarinu. (Čelić, 1969., str. 241.)

¹ Mehmed-paša Sokolović rođen je oko 1505. godine u selu Sokolovići kod Višegrada, odakle je kao vrlo mlad odveden u Tursku. 28. srpnja 1565. godine unaprijeđen je na položaj velikog vezira. Veliki vezir Mehmed-paša Sokolović ubijen je 11. listopada 1579. godine i sahranjen u Istanbulu.

² Visoka mostarina i postupci pri njezinom ubiranju bili su povod da se 10. travnja 1575. godine dubrovačke vlasti obrate pismom sandžak-begu hercegovačkom. «...Želimo da ispričate gospodinu sandžaku hercegovačkom, da naredi tim ljudima da ne smiju novac uzimati niti se loše ophoditi sa onima koji prelaze most i mučiti ih, jer pošto je presvijetli gospodin Mehmed-paša dao da se podigne most kao zadužbina i za slavu svoju, nije valjano zadužbinu zloupotrebjavati...»

³ Prvi je Filip Difren Kanej, idući iz Dubrovnika za Carigrad 1572. godine, prešao rijeku «Trebigna» (Trebišnjicu) barkom i došao u karavan-saraj. Drugi, Parižanin, Pjer Leskalopje je u svom dnevniku zabilježio: «Jedanaestog marta 1574. godine putovali smo gotovo čitav dan pješke, pa dosta kasno stigismo u Trebinje, nazvano tako po rijeci istog imena, koja tu protiče i na kojoj se nalazi kameni most. S druge strane je karavan-saraj pokriven olovom, koji je sagradio Mehmed, paša sultana Sulejmana. Mehmed pašin sin je umro kao namjesnik te oblasti. Otac je podigao ovo sklonište da se putnici pomole za njegovog sina». (Dinić, str. 111.)

Na mostu je postojala stražarnica koju je izgradio Arslan-aga i koja je imala prolaz sa masivnim vratima u prizemlju i sobu za čuvara na katu. Stražarnica je porušena prilikom popravke mosta 1890. godine. (Defterdarević, 1969., str. 62.)

U II. svjetskom ratu, 1943. godine, dio mosta je bio porušen i to luk na lijevoj strani mosta u dužini od 8 m koji je u prvo vrijeme bio ojačan drvenom konstrukcijom, a 1956. godine taj dio je izrađen od betona.

Izgradnjom hidroenergetskog sustava na rijeci Trebišnjici, uzvodno od Trebinja (akumulaciono jezero je zahvatalo 2800 ha površine), bio je ugrožen opstanak nekoliko sela i kulturnih dobara od kojih su najznačajniji bili kulturno-povijesni spomenici: Arslanagića most i manastir Dobrićevo.⁴

Nakon probnog punjenja akumulacionog jezera «Gorica» 1965. godine, most je bio potopljen i ležao je pod vodom do kolovoza mjeseca 1966. godine.

Uz konsultacije najšireg kruga stručnjaka iz bivše Jugoslavije, povjesničara umjetnosti, arhitekata, konzervatora i konstruktora, postavljena je veoma kompleksna ali jedino moguća koncepcija spašavanja ovog veoma vrijednog spomenika kulture - prenošenje Arslanagića mosta na novu lokaciju.

Nakon pražnjena akumulacionog jezera, za dva mjeseca, od kolovoza do rujna 1966. godine, izvršena je demontaža mosta. Tom prilikom bio je obilježen i složen svaki kamen na novoj lokaciji.

Projekt rekonstrukcije mosta izradilo je poduzeće «Energoinvest» iz Sarajeva. Montaža mosta započela je 1970. godine i trajala do 1972. godine.

2. Opis dobra

«U našoj zemlji malo je mostova koji se ljepotom linija i maštovitošću oblika, mogu s njim porediti. Višegradska ćuprija na Drini je mnogo veća i za ekonomsku istoriju znatno značajnija, čuveni most na Neretvi u Mostaru vidno je smjeliji u konstrukciji i kao duga vitak, ali je trebinjski skladniji, bogatiji po oblicima, slikovitiji. U istoriji našeg graditeljstva on ima vrlo ugledno mjesto i poseban značaj u balkanskoj arhitekturi XVI vijeka.» (Đurić, 1965., *Politika*)

Arslanagića most u Trebinju ima izuzetnu kulturno-povijesnu i umjetničku vrijednost i spada među najvrijednije arhitektonske spomenike (pored višegradskog i mostarskog mosta) koji su nastali u razdoblju od 15. do 19. stoljeća u Bosni i Hercegovini.

Most je dug cca 92,25 m, a širina kolovoza iznosi cca 3,60 m. Korito rijeke Trebišnjice premošćeno je masivnom kamenom mostovskom konstrukcijom sa dva velika i pet manjih svodova, te tri riječna stupa. Veliki svodovi dostižu 15 m visine od *normalnog* vodostaja rijeke. Bočne strane mosta ograđene su korkalukom od kamenih ploča.

Na prvobitnoj kao i na sadašnjoj lokaciji Arslanagića mosta, profil rijeke je naglašeno asimetričan sa strmom desnom obalom, tako da je konstrukcija mosta prilagođena profilu rijeke.

Most je koncipiran na neuobičajen način gdje dominira snažan središnji pilon, širine cca 3,60 m i dužine cca 9,00 m. Između centralnog stupa i priobalnih konstrukcija rasponi su približno jednaki. Ovi rasponi su podijeljeni sekundarnim stupovima u približnom odnosu 1:2, tako da je raspon prema središnjem stupu dva puta veći od raspona između priobalne konstrukcije i prvog stupa. Preko ovako raspoređenih

⁴ Manastir je izmješten 1965. godine na novu lokaciju u selo Orah. (Z. Kajmaković, *Prenos manastira Dobrićevo, Naše starine XI, Sarajevo, 1967., str. 67.-68.*)

stupova u omjerima 1:2:2:1, korito rijeke je presvođeno sa četiri polukružna svoda sa ukupnim rasponom između priobalnih stupova od cca 62,50 m. (Čelić, 1969., str. 246.)

S obzirom na asimetričan profil korita rijeke, priobalne konstrukcije mosta se znatno razlikuju. Na desnoj obali most ima zaštitne krilne zidove, preko kojih se produžuje prilazni dio mosta u dužini od cca 8,00 m. Na lijevoj obali prilazna rampa je duga cca 22 m i tu se niveleta mosta produžuje u kontinuiranom smjeru do terena. Na tom dijelu most ima dvije razine, i na nižoj razini se nalaze tri manja propusna otvora za slučaj velikih voda, dužine cca 8,5 m.

Specifičan raspored stupova i otvora daju poseban izgled Arslanagića mostu. Dva naglašena srednja polukružna svoda razlikuju se za cca 1,00 m u širini i u visini. Njihova ležišta na srednjem i bočnim stupovima se razlikuju oblikovno i po visini.

Niveleta mosta je postavljena tako da gotovo tangira velike otvore iznad tjemena i lagano pada prema nižoj, lijevoj obali. Nad sredinom velikih otvora ta niveleta se lomi i onda se sa jačim padom spušta prema obalama. Na srednjem dijelu mosta pad nivelete iznosi cca 3%, a na bočnim dijelovima 17% i 20%. Niveleta mosta naglašena je na fasadama objekta profiliranim vijencem, koji je u ravnini staze preko mosta, a na vijencu se nalazi masivni korkaluk od kamenih ploča debljine cca 20-22 cm.

Zbog neuobičajene proporcije srednjih i bočnih svodova mosta, uz navedeni pad nivelete, sa obje strane mosta, iznad manjih svodova nalazi se po jedan olakšavajući polukružni otvor čiji je raspon cca 5,5 m.

Širina mosta nije ista na čitavoj dužini, a iznosi cca 4,00 m, uključujući i ogradu. Na Arslanagića mostu iznad srednjeg stupa nalazila se kamenom zidana stražarnica koja je 1890. godine uklonjena. Stražarnica je imala prizemlje i kat i bila je visoka cca 5,00 m. U prizemlju je bio prolaz sa dvije zasvođene kapije sa masivnim vratima, a na katu je bila prostorija za čuvara. (Čelić, 1969., str. 248.)

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, izvršen je uvid u dokumente o zaštiti dobra i utvrđeno je sljedeće:

Prostornim planom Republike Bosne i Hercegovine do 2002. godine Arslanagića most je evidentiran i valoriziran kao pojedinačni spomenik II. kategorije.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Arslanagića most u Trebinju upisan je pod rednim brojem 659.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Prva popravka Arslanagića mosta bila je 1890. godine kada je uklonjena stražarnica i izvršene manje popravke na mostu. (Defterdarević, 1969., str. 62.)

U II. svjetskom ratu, 1943. godine, bio je porušen luk na lijevoj strani mosta u dužini od 8 m koji je u prvo vrijeme bio ojačan drvenom konstrukcijom, a 1956. godine taj dio je izrađen od betona.

Izgradnjom hidroenergetskog sustava na rijeci Trebišnjici ugrožen je opstanak kulturno-povijesnog spomenika Arslanagića mosta.

Nakon probnog punjenja akumulacionog jezera «Gorica» 1965. godine, most je bio potopljen i ležao je pod vodom do kolovoza mjeseca 1966. godine.

Nakon pražnjena akumulacionog jezera, za dva mjeseca, od kolovoza do rujna 1966. godine, izvršena je demontaža mosta. Tom prilikom bio je obilježen i složen svaki kamen na novoj lokaciji koja se nalazila u Gradini, u užem gradskom području grada Trebinja.

Projekt rekonstrukcije mosta izradilo je poduzeće «Energoinvest» iz Sarajeva, pod rukovodstvom dipl. ing. Branka Kujovića.

«Prilikom rekonstrukcije Arslanagića mosta usvojen je princip da sve vidne površine budu izvedene adekvatno primarnoj – demontiranoj konstrukciji, a srušeni dio mosta (srušen 1943. godine), koji je na staroj lokaciji bio zamijenjen armirano-betonskom konstrukcijom, rekonstruiše kako je izgledao i prije rušenja. Sve ostale konstrukcijske elemente, koji su skriveni od oka posmatrača, treba izvesti u svemu kako se to radi u savremenoj mostogradnji. Glavnim projektom je bilo predviđeno da vidne površine mosta budu ozidane od demontiranog kamena uz upotrebu cementnog maltera a da ispuna bude od nearmiranog betona.» (Gojković, 1989., str. 95.)

Montaža mosta počela je ožujka mjeseca 1970. godine i trajala do 1972. godine. Izvođač radova bilo je poduzeće «Partizanski put» iz Beograda. Nadziranje izgradnje mosta povjereno je prof. dr. Milanu Gojkoviću iz Beograda.

«Sve temeljne stope fundirane su na stijeni i izrađene su od armiranog betona. Zidanje vidnih zidnih površina izvedeno je kamenom koji je bio označen i deponovan. Tom prilikom korištene su metode prema načelima konzervatorske prakse kao i fotogrametrijski snimak. Prilikom zidanja svodova vršena su sva potrebna laboratorijska ispitivanja. Istovremeno je vršeno ugrađivanje nearmiranog betona u ispunu mosta. Ograda, vijenac i kolovozna konstrukcija na mostu, izvedeni su sa nekim manjim izmjenama i to je bilo nezatno produženje ograde iz razloga bezbjednosti saobraćaja.» (Gojković, 1989., str. 97.-100.)

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, prosinca 2005. godine, ustanovljeno je da se most nalazi u dobrom građevnom stanju.

III. – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

B. Povijesna vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

C.III. Proporcije

C.IV Kompozicija

D. Čitljivost

D.IV. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru

E. Simbolička vrijednost

E.III Tradicionalna vrijednost

E.V Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

F.II Značenje u strukturi i slici grada

H. Jedinstvenost i reprezentativnost

H.I Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa i stila

Sastavni dio ove odluke su:

- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

1954. Kreševljaković, Hamdija, Kapidžić, Hamdija, Stari hercegovački gradovi, Naše starine II, 1954., str. 15.-17.
1964. Ćirković, Sima, Istorija srednjovekovne bosanske države, Beograd, 1964.
1969. Defterdarević, Aziz, Pravni aspekti spasavanja starih mostova na Trebišnjici, Žepi i Drini, Naše starine XII, 1969., str. 61.-91.
1969. Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, Stari mostovi u BiH, Veselin Masleša, Sarajevo, 1969.
1966. dr. Đurić, Vojislav, Most na Trebišnjici, Politika, 1966.
1972. Arslanagića most Trebinje, Povodom prenošenja mosta 1970-1972. godine, Trebinje, 1972.
1989. Gojković, Milan, Stari kameni mostovi, Naučna knjiga, Beograd, 1989.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*